

INTERDISCIPLINARNE TEORIJE SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

Rodić Nedeljko

Departman za sport, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad

Sažetak

Sve više se zamagluje osnovni predmet izučavanja fizičkog vaspitanja i sporta, kao stručne i društvene delatnosti i njoj odgovarajuće naučne discipline, tako da nailazimo kako na terminološku zbrku, tako i na suštinska razmimoilaženja šta je predmet proučavanja matične nauke u ovoj oblasti. U drugoj polovini XX veka su se u svetu i u nas u teoriji i praksi pojavili različiti termini: fizička kultura, sportologija, kineziologija, sportske nauke, humana kinetika, kinantropologija, gimnologija, homomotorologija, treningologija i slično. Nacionalni savet za visoko obrazovanje Srbije, svojom odlukom da se naša naučna oblast premesti iz polja društveno-humanističkih nauka u polje medicinskih nauka i promeni naziv naučne oblasti „fizička kultura“ u osnovne naučne discipline „fizičko vaspitanje i sport“, usmerava i predmet proučavanja i rekonstituisanje matičnih fakulteta u tom pravcu u našoj zemlji. Kineziologija je sve više u svetu, kao mlada akademska disciplina, nauka o ljudskom kretanju, humanoj lokomociji, usmerena na proučavanje fizičke aktivnosti, fizičkog vaspitanja i sporta, i od svojih ranih godina fokusiranja, kao profesije, na isključivo pripremu nastavnika fizičkog vaspitanja i sportskih trenera, kao struke, vrlo brzo širi svoje polje studiranja i prakse i svoj domet impresivnih istraživačkih poduhvata i raznolikost karijera. Postoji opšti sporazum da kod ljudskog kretanja fizičke aktivnosti čine predmet kurikuluma fizičkog vaspitanja i sporta, kao naučnih disciplina i kineziologije, kao naučne oblasti. Rodni pojam kineziologije je fizička aktivnost, a njene posebne razlike određene su ciljem, odnosno vrednostima, koji želi da se ostvari na ljudski organizam u obrazovnom, sportskom, zdravstvenom, radnom i sličnom sistemu.

Ključne reči: Kineziologija, Fizička aktivnost, Visoko obrazovanje

TIMS Acta (2009) 3, 73-89

Uvod

Razvoj svakog područja ljudske delatnosti neposredno je zavisn od količine naučnog (teorijskog) saznanja i prakse koja je na tim osnovama zasnovana. Praksa, kao svesna i celishodna delatnost, koja se ne vlada prema tim principima, podleže zakonima slučaja.

Osnovna uloga svake teorije je da proučava, uopštava, menja i unapređuje praksu. Zajedničko ime za celokupnu čovekovu misaono-saznajnu delatnost jeste teorija. Pod terminom teorija, u širem smislu, uobičajeno se označavaju opšte teorijske discipline u kojima se

kompleksno objedinjuje čitav niz uzajamno povezanih ideja, principa i koncepcija koje se odnose na neku naučnu disciplinu, odnosno predmet kojim se ona bavi, a u užem smislu sistematsko izlaganje neke naučne discipline. U teoriji nauka utvrđeni su parametri prema kojima se identifikuje naučno područje ili naučna disciplina. Prvi je parametar vlastiti predmet proučavanja pod kojim se podrazumeva naučno područje u okviru koga se rešavaju problemi od važnosti za nauku i praksu. Za određenje nauke nužno je nekoliko elementa: ime (naziv nauke), rodni pojam (genus proximum), posebne razlike (differentia specifica) i struktura nauke. I već na prvom elementu nailazimo kako na terminološku zbrku, tako i na suštinska razmimoilaženja šta je predmet proučavanja nauke u matičnoj oblasti fizičkog vaspitanja i sporta (Rodić, 2000). Time se sve više zamagluje osnovni predmet izučavanja teorije i prakse, kao stručne i društvene delatnosti i njoj odgovarajuće naučne discipline.

Fizičko vaspitanje i sport

Fizičko vaspitanje i sport obuhvataju studije i analize fizičkih i sportskih aktivnosti, njihove uslove, sredstva i metode rada i razvoja, te definišu karakteristike u kontekstu u kojima se odvijaju (Beashel i sar., 1999). S obzirom da odnos između pojmova „fizičko vaspitanje“ i „sport“ i dalje predstavlja razlog za raspravu, veoma je značajno razgraničiti upotrebu oba izraza u ovom pregledu. U mnogim, uglavnom anglosaksonskim zemljama, izraz „fizičko vaspitanje“ se odnosi na područje školskog kurikuluma (nastavnog plana i programa), bavi se razvojem fizičkih sposobnosti i samopouzdanja učenika, i njihove sposobnosti da ih koriste za obavljanje u različitim aktivnostima (Bailey, 2006). „Sport“ je zbirna imenica i obično se odnosi na spektar aktivnosti, procesa, društvenih odnosa, i stvara fizičke, psihološke i sociološke ishode. Iako je relativno jasna konceptualna razlika između ova dva pojma, veliki

broj studija su otkrile značajne razlike u korišćenju terminologije u ovoj oblasti, a mnogi obrazovni sistemi koriste ove pojmove kao sinonime, ili jednostavno koriste „sport“ kao generički deskriptor. Iz tog razloga, te u skladu sa međunarodnim agencijama poput Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, „fizičko vaspitanje i sport“ predstavlja inkluzivan pojam i koristi se na one strukturirane, nadzirane fizičke aktivnosti, koje se odvijaju u školi i za vreme školskih dana, gde je međunarodnom poveljom o fizičkom vaspitanju i sportu, u prvom članu, naglašeno da je „bavljenje fizičkim vaspitanjem i sportom fundamentalno ljudsko pravo za sve“. Fizičko vaspitanje je usmereno na zdravlje mladih ljudi, na razvoj fizičkih snaga čoveka bez zapostavljanja duha i izvesnih intelektualnih kvaliteta. To je proces primene fizičkog vežbanja i metodičkih postupaka vaspitača u cilju formiranja, održavanja i poboljšavanja motoričkih sposobnosti, psihičkih osobina i socijalne adaptacije ličnosti. U oblasti fizičkog vaspitanja ne dominira takmičarski karakter, niti posvećivanje jednoj delatnosti u specijalizaciji, što je karakteristično za sport u užem smislu i profesionalni sport. Zagovornici „fizičkog vaspitanja i sporta“ (PES – Physical Educaion and Sport) u svojim istraživanjima utrdili su brojne prednosti povezane sa učešćem u ovim aktivnostima. Neki autori (Talbot, 1998) tvrde da fizičko vaspitanje pomaže deci da razviju poštovanje prema vlastitom telu i drugima, doprinosi integralnom razvoju uma i tela, razvoju razumevanja uloge aerobnih i anaerobnih fizičkih aktivnosti i zdravlja (Welk, 2002), pozitivnom povećanju samopouzdanja i samopoštovanja, te socijalnog i kognitivnog razvoja i obrazovnih postignuća.

U mnogim istraživanjima upoređuju se sa različitim aspektata „sport i fizičko vaspitanje“ (Benett i sar., 1983), u kojima se, uglavnom, uočavaju sledeće razlike: sport podrazumeva takmičenje, fizičko vaspitanje to čini samo indirektno; u sportu je žestoka selekcija, sport teži da isključi, a fizičko vaspitanje da

uključiti; fizičko vaspitanje je na „dobrom glasu“, dok je sport zbog svojih preterivanja i devijacija često na „lošem glasu“; fizičko vaspitanje je skoro uvek neki oblik škole koja podrazumeva brigu o ličnosti, a za razliku od njih, neki obrasci sporta nisu samo na ivici preterivanja, već i ludila; sport podstiče elemente sujeverja, koga, skoro da nema u fizičkom vaspitanju; emocionalni potresi i emocionalni uzleti zbog napetosti i iščekivanja, bitne su odrednice sporta, a za fizičko vaspitanje je to karakteristično u manjoj meri; sport zahteva elitizam, izvrsno telo i duh, a fizičko vaspitanje toleriše osrednjost; sport je neodvojiv od ambicije i motiva postignuća, što nije bitna karakteristika fizičkog vaspitanja; u sportu može da dođe do povreda, dok je fizičko vaspitanje uglavnom bezbedno; sport ide do rizika, dok fizičko vaspitanje retko podrazumeva rizik (savremenisport.com). Po svojoj prirodi fizičko vaspitanje mnogo je bliže rekreaciji, jer izbegava intenzivne napore i surovo takmičenje – ili ih bar ublažava (Honeybourne i sar., 2004).

Teorije o fizičkom vaspitanju

Konceptualni pojam fizičko vaspitanje je varirao kroz vreme i prostor, ali je sada u Evropskoj uniji u eri globalizacije široko prihvaćen kao krovni pojam, iako podleže određenim lokalnim interpretacijama značenja i funkcije (Hardman, 2007). Uopšteno, fizičko vaspitanje je faza edukacije, koja ima za cilj da kroz uravnotežen i koherentan raspon fizičkih aktivnosti doprinese optimalnom razvoju pojedinca, uključujući potencijalni rast i razvoj, te fizičke i psiho-socijalne kompetencije. Fizičko vaspitanje čini jedinstveni doprinos u obrazovanju svih učenika, pruža im znanja, veštine i razumevanje potrebno za obavljanje raznih fizičkih aktivnosti, održavanje fizičke kondicije, te uživanje u fizičkim aktivnostima, kao aktivnom delu zdravog načina, stila života. U fizičko vaspitanje se uključuje, u toku dana, umeren do sveobuhvatan program fizičkih aktivnosti. Fizičko vaspitanje je odskočna daska za

učešće u sportu i raznovrsnim fizičkim aktivnostima tokom života. U Evropskoj uniji su krajem XX veka akademske studije „Teorija fizičkog vaspitanja“, terminološki ali i suštinski promenjene u pojam „Sportska pedagogija“ (Naul & Hardman, 2002).

U teoriji fizičkog vaspitanja u našoj zemlji još uvek ne postoji saglasnost u pogledu značenja osnovnih pojmova i procesa. U širem smislu, pod teorijom fizičkog vaspitanja smatra se svako misaono saznanje o predmetu ili zakonitosti u oblasti fizičkog vaspitanja. U užem smislu, pod teorijom fizičkog vaspitanja podrazumeva se objašnjenje neke pojave ili procesa fizičkog vaspitanja. Uloga teorije fizičkog vaspitanja je dvojaka: *teorijsko-saznajna*, o samom saznanju pojave, naučno objašnjenje određene pojave, otkriće porekla, sadržaja i povezanost sa drugim pojavama, mogućnost proširenja, produbljivanja saznanja, postavljanje novih teorija i saznanja, te *praktična ili primenjena*, u primeni teorijskih saznanja u praksi fizičkog vaspitanja. Može se zaključiti da je osnovni smisao teorije fizičkog vaspitanja da služi praksi i da je dalje usavršava. Teorija fizičkog vaspitanja svojim intervencijama, ne samo da menja postojeću praksu, već je neprekidno obogaćuje i modifikuje, razvija i proširuje saznanja na kojima je praksa zasnovana što joj upravo omogućuje da se i sama razvija, menja, unapređuje. Teorija fizičkog vaspitanja usavršava i unapređuje praksu, pokazuje joj kuda i kako da ide, dok praksa rađa teoriju tako da u neprekidnom toku razvitka jedna drugoj omogućuju dalje usavršavanje.

U celokupnom sistemu dosadašnjih nauka o fizičkoj kulturi teorija fizičkog vaspitanja je, bez svake sumnje, jedna od najstarijih naučnih disciplina. Neosporeno je, da su prva znanja, prva iskustva i teorijska uopštavanja iz ove oblasti društvene prakse bila koncentrisana u teoriji fizičkog vaspitanja. Tek kasnije se iz teorije fizičkog vaspitanja izdvajaju tzv. „teorije srednjeg obima“, a one su, figurativno rečeno,

negde između makroteorija i mikroteorija, i to teorija sporta, teorija sportskog treninga, teorija sportske rekreacije, teorija motorike i neke druge naučne discipline, a znatno kasnije dolazi do formiranja opšte teorije fizičke kulture, kao naučne discipline.

Teorija fizičkog vaspitanja je naučna disciplina, koja proučava i uopštava naučna znanja i opšti cilj zakonitosti fizičkog vaspitanja, kao organizovanog pedagoškog procesa. Ona ima za predmet izučavanja i zakonitosti povezanosti sa odgovarajućim nastavno-naučnim oblastima, ali i vidovima vaspitanja (intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim), čime se sjedinjuje sa pedagoškom, odnosno školskom praksom. Predmet teorije fizičkog vaspitanja čini i sveukupna socijalna praksa usmerena na realizaciju ciljeva i zadataka fizičkog vaspitanja, vezana za optimizaciju procesa i postizanje njegove maksimalne efikasnosti. *Teorijski aspekti* teorije fizičkog vaspitanja su sadržina i pedagoška suština fizičkog vaspitanja, cilj i zadaci, sredstva, opšti principi i norme delovanja i drugi (Krsmanović, 2004). *Didaktičko-metodički aspekti* teorije fizičkog vaspitanja su struktura i osobenosti procesa obučavanja, putevi razvoja sposobnosti, osobenosti formiranja ličnosti i sl. *Tehnološki aspekti* teorije fizičkog vaspitanja su planiranje i programiranje, praćenje efekata, vrednovanje, evidencija. Kao *naučna disciplina*, teorija fizičkog vaspitanja ima višestruki značaj: saznavni (otkriva zakonitosti funkcionisanja i razvoja fizičkog vaspitanja), metodološki (oslanja se na opštu i posebnu metodologiju naučnog istraživanja) i praktični (stvara osnovne pretpostavke za usavršavanje prakse i shvatanje smisla pojava i tendencija procesa fizičkog vaspitanja). Kao *nastavna disciplina*, teorija fizičkog vaspitanja ima takođe višestruki značaj: profesionalni (obrazovanje stručnjaka u oblasti fizičkog vaspitanja i sporta), ideološki (usmeravanje fizičkog vaspitanja ka socijalnim kretanjima i stremljenjima) i praktični (osposobljenost uočavanja povezanosti i uslovljenosti sa drugim pojavama). Cilj teorije fizičkog vaspitanja je

razumevanje njene uloge i značaja, *osmišljavanje* profesionalne delatnosti i *osposobljavanje* za shvatanje i ostvarivanje svekolikih ciljeva fizičkog vaspitanja učenika, uz primenu najadekvatnijih metoda, postupaka, oblika i sadržina rada u skladu sa datim potrebama učenika i okolnostima. *Naučni status* fizičkog vaspitanja zavisi od: količine bitnih saznanja u osnovnim naukama fizičkog vaspitanja, kao što su biologija, fiziologija, psihologija, sociologija i matematika; količine bitnih saznanja u naučnim disciplinama, povezanim sa fizičkim vaspitanjem, kao što su medicina i pedagogija; postojanja jedne samosvojne naučne discipline, koja predstavlja naučnu osnovu fizičkog vaspitanja i od količine saznanja u toj naučnoj disciplini; količine bitnih saznanja kojima raspoložu kadrovi stalno ili povremeno angažovani na poslovima fizičkog vaspitanja; broja i kvaliteta kadrova koji su stalno ili povremeno angažovani u fizičkom vaspitanju; broja i kvaliteta naučnih i pedagoških institucija koje rade na naučnim istraživanjima u fizičkom vaspitanju i bazičnim naukama i formiranju kadrova za fizičko vaspitanje; organizacionih oblika koji osiguravaju upotrebu naučnih informacija pri planiranju i programiranju procesa fizičkog vaspitanja; te od stavova pojedinaca i grupa prema potrebi za naučnim zasnivanjem fizičkog vaspitanja.

Bazične nauke fizičkog vaspitanja su: *biologija* jer sadrži biološke zakone koji regulišu učinke motoričke uspešnosti i određuju uslove za najveće učinke fizičkih, odnosno motoričkih (specifičnih kretnih) aktivnosti; *fiziologija* jer utvrđuje zakonitosti funkcionisanja organskih sistema za koje je bitna fizička aktivnost i zakonitosti koje regulišu delovanje fizičke aktivnosti na funkcionisanje organskih sistema; *psihologija* jer utvrđuje zakonitosti adaptacijskih ljudskih reakcija od kojih zavisi efikasnost fizičke aktivnosti i zakonitosti koje regulišu fizičke aktivnosti na adaptativne ljudske reakcije; *sociologija* jer se na osnovu socioloških zakonitosti određuje položaj fizičkog vaspitanja u nekoj

društvenoj zajednici i uloga fizičkog vaspitanja u strukturiranju te zajednice; *matematika* jer omogućava formiranje modela za procese u fizičkom vaspitanju i omogućava analizu primarnih informacija.

Teorije o sportu

Sport je interdisciplinarni, multidimenzionalni i kompleksan fenomen, budući da objašnjavanje svih njegovih segmenata zahteva kompleksan pristup i korišćenje znanja iz različitih naučnih oblasti: medicine, biologije, psihologije, sociologije, pedagogije, informatike, menadžmenta, prava, ekonomije. Sport je fizička aktivnost, izvedena u okviru javno određenih pravila i običaja, koja se veoma često bavi takmičenjem, ali služi i za druge namene: razonodu, razvijanje sposobnosti, očuvanje zdravlja ili je kombinacija ovih elemenata. Najšire gledano, sport je moguće definisati kao slobodnu ljudsku aktivnost usmerenu na razvoj psiho-fizičkih sposobnosti. Nekada se nivo dostignutih sposobnosti iskazuje kroz takmičenje sa drugima i nastojanje da se ostvari maksimalni rezultat, dok se nekada radi o takmičenju sa samim sobom ili, pak, o fizičkoj aktivnosti usmerenoj na unapređenje zdravlja (Welk, 2002) ili na psihičku relaksaciju. Različiti motivi za bavljenje sportom i želja za dostizanje najboljih rezultata su glavne karakteristike sporta. Zbog toga što se i u izučavanju svrhovite fizičke aktivnosti čoveka koristimo različitim naučnim disciplinama, nauke u našoj oblasti su interdisciplinarne, jer je strukturno izgrađuje više nauka, ona se uvek izražava u množini, pa radi toga i govorimo o teorijama o sportu.

Teorije o sportu čine oni naučni prilazi sportu, koji putem hipoteza, činjenica i naučnih zakona, kao odnosa između determinanti sporta, nastoje na jedan celovit način da objasne ovo područje društvenog života. S obzirom da se sport proučava sa stanovišta prirodnih, medicinskih, društvenih, pa i tehničkih nauka, to se, zbog raznovrsnosti pristupa tih nauka, neminovno javlja čitav teorijski opus ili naučni sistem (Bjelica,

2000). Strukturu teorija o sportu čine brojne naučne pretpostavke o karakteristikama elemenata sporta, elemenata koji su u funkciji sporta, karakteristika odnosa između tih elemenata. Tu strukturu čine brojne naučne aktivnosti na proveravanju ovih pretpostavki, odnosno rezultati tih aktivnosti, kao što su naučne činjenice i naučni zakoni. Predmet teorija o sportu je generička suština sporta kao svojevrsnog izraza sportske (u osnovi fizičke) aktivnosti, kojom se istovremeno obezbeđuju biološko-fiziološki, psihički i šire društveni efekti, odnosno optimalna efikasnost (Ackland i sar., 2009). Postoje mnogobrojne definicije sporta, najčešće protivrečne i paradoksalne. Jedna grupa istraživača ističe da je sport borba čoveka sa samim sobom, drugim čovekom i prirodnim preprekama (silama prirode). Drugi naglašavaju da je sport vaspitna društvena institucija prožeta igrom, a čiji je cilj fizičko i duhovno usavršavanje ličnosti. Treći sport posmatraju kao racionalnu delatnost, sveukupnost dostignuća u određenom području društvenog života i slično. U teorijskoj opservaciji sporta i sportske delatnosti obuhvaćena su i područja ontološkog, gnoseološkog, aksiološkog, etičkog, etnografskog (Sands, 2002), vaspitno-obrazovnog i verskog aspekta fundamentalnih filozofskih disciplina, kao najopštijeg i najsuštinskijeg horizonta gledanja sporta, važnog društvenog fenomena (Haag, 1996). Sport danas, gledano u planetarnim razmerama, predstavlja jedan od najizrazitijih i složenih fenomena, što iziskuje njegovo kontinuirano naučno-teorijsko praćenje i izučavanje (Radoš, 2004). Multidisciplinarnost i interdisciplinarnost jesu relevantne karakteristike bavljenja sportom, čiji je cilj konvergiranje i sistematizovanje postojećih saznanjih rezultata i stručnih i naučnih dostignuća. *Naučni i teorijski pristupi sportu*. Sport se može posmatrati kao jedna aktivnost u nizu drugih aktivnosti u strukturi društva (strukturnalistički pristup). On se takođe može sagledavati kao razvojni proces (istorijski pristup), ali i kao interakcija (međudelovanje) pojedinaca i grupa

(interakcionistički pristup). Pristup koji želi da samo opiše sport, naziva se fenomenološkim pristupom, dok funkcionalistički pristup u prvi plan ističe elemente kohezije i ravnoteže društva, ulogu i funkciju sporta u tim procesima (Koković, 2000). Predstavnici *društveno-istorijskog pristupa* smatraju da je korišćenje savremenih izvora najznačajniji princip objašnjavanja činjenica u oblasti sporta. Istorijski pristup smatra da je razvoj sporta uslovljen određenom istorijskom epohom, društvenim sistemom, tipom kulture i aktuelnim događajima. Prikazuje saznanja kako iz opšte sociologije – proučavanje čoveka kao homo sociologicusa, homo fabera i zoon politikona, ali i specifičnog saznanja utemeljenog na određenju čoveka kao bića igre (homo ludens), s jedne strane, te istražuje prirodu sporta kao društvenog i kulturnog fenomena, s druge strane. Ona je utemeljena jednim delom i na saznanjima o čoveku do kojih se dolazi u sociologiji srodnim naučnim disciplinama, što omogućuje celovito zahvaćanje u složenu strukturu sporta u suvremenim postindustrijskim društvima. (Žugić, 1996). Za ovaj pristup je karakterističan uzdržan odnos prema pokušajima izgrađivanja teorije koja bi se zasnivala samo na univerzalnim tvrdnjama i koja sva ponašanja pojedinaca i ljudskih grupa u sportu posmatra izvan vremena. Procesi rađanja, razvoja, porasta, napretka i nazadovanja su osnovne kategorije, koje predstavljaju polaznu tačku organizovanja, opisivanja i analize istraživačkog materijala. Sa te tačke gledišta, savremeni problemi sporta ne mogu se razumeti bez povezivanja sa tradicijom, a tradicija se ne može rekonstruisati bez posmatranja položaja, uloge, težnji i vrednosti koje karakterišu savremenost i predstavljaju kriterijum izbora empirijskih podataka. Najčešće se pojave iz oblasti sporta posmatraju u integralnoj povezanosti sa činjenicama ekonomske, kulturne i političke prirode. Istorijski pristup vremenski prati sport i njegov razvoj od antičkih vremena pa do danas. Sa aspekta ovog pristupa moguće je analizirati istorijat institucija,

dominantnih istorijskih ideja koje su oblikovale temeljne ciljeve sporta, ali i sport kao instituciju; učesnike u ovim procesima, odnosno, šta je sport po svom značenju u toku određene epohe obuhvatao kao svoj sadržaj. Istraživačku pažnju privlači sport kao obrazac ponašanja, kod *analitičkog pristupa*, karakterističan za stvaralaštvo savremenog čoveka, dakle priroda, ili bit sporta kao takvog. Ključna karakteristika ovog pristupa je nastojanje da se naučni jezik snabde celim registrom pojmova, kojima savremena sociologija – a u okviru nje i sociologija sporta – operiše. Drugim rečima, sociologe sporta ovog pristupa sa drugim sociolozima spaja sve (istraživački metodi, pojmovna aparatura, specifična vrsta problematike, tačka gledišta), osim jednog, a to je predmet interesovanja. *Funkcionalistički pristup* zasniva se na principima funkcionalnog jedinstva i univerzalne funkcionalnosti. Prvi se zasniva na ideji da svaka pojava u društvu, u ovom slučaju sport, treba da služi koheziji i integraciji društva. Univerzalna funkcionalnost označava da u društvu nema pojave koja ne zadovoljava neku ljudsku potrebu (Horn, 2008). U tom smislu sport zadovoljava niz ljudskih potreba, čime doprinosi integraciji društva. Funkcionalistička istraživanja i funkcionalistički pristup razmatraju međusobnu zavisnost sporta, socijalizacije i kulture, pri čemu se sport posmatra kao element društvenog i kulturnog sistema. Sa funkcionalističkog aspekta bitno je u kojoj meri sport saglasan sa ostvarivanjem dominantnih ciljeva društva, oblikovanih preko njega. *Strukturalistički pristup* vidi sport kao predmet naizgled samostalnih disciplina koje ga izvajaju kao poseban problem. Sport i slobodno vreme, sport i rad, sport i politika, sport i religija, problemi su istraživanja koje neguju ovaj pristup. Ovaj pristup najčešće ima karakter mehanički ukompovanih elemenata i može biti pogodan za rešavanje pitanja organizacije u okviru funkcionisanja sportskih institucija i obrazovanja kadrova u sportu (Jarvis, 2005). Strukturalistički pristup nudi mogućnost istraživanja institucionalne funkcionalnosti pojedinih

tipova sporta u odnosu na društvene ciljeve, socijalnu strukturu društva i istorijat razvoja. *Fenomenološki pristup* zasniva se na načelu „vraćati se stvarima“, opisivati, a ne objašnjavati i analizirati. Pomoću fenomenološkog metoda mi želimo da razumemo nešto što već postoji pred našim očima. Fenomenološki pristup sagledava sport u okviru svakodnevnog života, a primer za to je opis sportskog spektakla i ponašanja publike. Ovde se istražuje ono što je stvarno, što se odvija pred očima gledalaca (Gouju, i sar. 2007). Po *interakcionističkom pristupu* svaka akcija ima neko značenje. Značenja nisu čvrsta i jednodimenzionalna, već se konstituišu i dogovaraju u procesu međudelovanja i interakcije, što je naročito vidljivo u sportu. Interakcionistički pristup se usredsređuje na male grupe, na interakciju malih razmera, a ne na društvo kao celinu. Interakcionistički pristup je plodonosan u objašnjenju determinisanosti uspeha i neuspeha sportista (Smith i sar., 2007). U osnovi ovog pristupa stoji ideja da se ljudi ne prepuštaju slepo socijalnim i psihičkim slikama, već postaju aktivni stvaraoci sveta i sopstvenog života. Sportom se možemo baviti, možemo ga gledati i naučno istraživati. Sport je, dakle, zajednički termin za sve oblike fizičkih aktivnosti orijentisanih prema ljudskom kretanju, igri ili takmičenju. Sport i drugi oblici fizičkih aktivnosti ne posmatraju se izolovano od celine društveno-kulturnih pojava, već, naprotiv, u okviru njih ili u vezi sa njima. Pored takmičenja, područje sporta obuhvata socijalne, psihološke, ekonomske, političke, pedagoške, naučne, medicinske, filozofske, religiozne, kulturne, pravne i druge vrednosti. Sport je društvena pojava, sa specifičnim socijalnim funkcijama i izraz je određenih društvenih potreba. *Sociologija sporta* je teorijska i empirijska nauka koja istražuje društvene pojave vezane za sport i njegovu društvenu funkciju. Ona proučava zavisnost sporta od društva, ali i njegov povratni uticaj na društvene tokove. Sociologija sporta, kao naučna disciplina, temelji se na dve grupe nauka, i

to sociologije i nauke o sportu. Predmet sociologije sporta zavisi od toga da li ova nastavna disciplina u sebi sadrži samo sport ili se proširuje i na područje fizičkog vaspitanja, rekreacije i kineziterapije. Sportska delatnost je polazna kategorija u sociologiji sporta (Koković, 2000). Sport, kao predmet ove naučne discipline, određuje se kao društvena delatnost kojom se na organizovan način nastoji ostvariti niz društvenih uslova za zadovoljenje potreba pojedinaca, grupa, kategorija ljudi i zajednica, pa i čitavog društva. Socijalna pitanja u sportu su izvanredan uvod u višeznačnu ulogu sporta i fizičke aktivnosti u društvu i savršen alat za istraživanje u sportu iz kritičke perspektive (Woods, 2007). Interdisciplinarnost u pristupu predmeta, koji podrazumeva sociološki pristup i naučno poznavanje sporta kao posebnog područja realnosti, odražava se i na karakter pojedinih faza naučnog saznavanja društvenih determinanti koje deluju u oblasti sporta. Sport je manifestacija u ponašanju pojedinaca, grupa, kategorija, pa i čitavih zajednica, koja ima svoju etiologiju. Suština sporta u etiološkom pogledu je u personalnoj aktivnosti, aktivnosti različitih skupina, koja ima fiziološku, psihološko-antropološku i socijalnu funkciju (Bjelica, 2000). Pored sociološke dimenzije sporta, njegovu sistemsku koncepciju čine i drugi priloz: teološki, filozofski, etički, idejni, naučni, kulturološki ili vrednosni i drugi. *Psihologija sporta*, kao deo psihološke nauke i segment multidisciplinarnog područja u okviru nauke o sportu, doživela je mnogo promena na planu interesovanja i orijentacije u proučavanju psihološke konotiranosti sportske delatnosti. Razlike u pogledu stručne i naučne orijentacije u psihologiji sporta, ogledaju se prvenstveno u tome što je u istočnoevropskim zemljama akcenat u početku razvoja ove discipline bio stavljen na utilitarno-praktički karakter rada sa sportistima, odnosno produblivanje i analizu primene psihologije sporta, na osnovu zahteva trenera i sporta, dok je severnoamerički pristup prvobitno imao karakter proučavanja ličnosti

sportista, razvijajući se iz osnovnih tendencija psihologije kao nauke (Barjaktarević, 2004). Psihologija sporta je nauka u kojoj se psihološki principi primenjuju u okvirima fizičkog vežbanja i sporta. Istorijski gledano, psihologija sporta, kao područje, pojavila se iz fizičkog vaspitanja. Posvećena je unapređenju sportskog postignuća i socijalno-psiholoških aspekata obogaćenja čoveka. Međutim, pravog sportskog psihologa zanima i nešto više od sportskih postignuća i u sportu vidi sredstvo obogaćenja čoveka (Hinkle, 1994; Russell, 1996). Psihologija sporta i vežbanja fokusirana je na zaštitu životne okoline i situacione faktore koji utiču na sportsko ponašanje; ističe važnost razumevanja procesa grupe; ispituje različite koncepte povezane sa poboljšanje performansi (Horn, 2008); istražuje uticaj psiholoških faktora na vežbanje, zdravlje i wellness; istražuje kako psihološki razvoj, rast i blagostanje mogu biti posledica učešća u sportu i fizičkom vežbanju (Smith & Bar-Eli, 2007). Socijalna psihologija u sportu istražuje relacije u sportu, trenersko vodstvo i dinamiku grupe, motivacionu klimu, ključ kognitivnih i socijalnih procesa u sportu, te sportistu u široj sportskoj okolini (Jowett & Lavallee, 2007). *Sportska fiziologija* objašnjava organizaciju i funkcionisanje ljudskog organizma pre, posle i u toku fizičke (sportske) aktivnosti, kako bi se shvatili svi komplikovani mehanizmi i kontrolni sistemi od kojih zavisi usklađenost koordinacije svih delova ljudskog organizma. Drugim rečima, sportska fiziologija je nauka koja izučava različite funkcije u ljudskom telu, tj. životne pojave i procese koji se odvijaju u ljudskom organizmu, a zadatak joj je da utvrdi zakonitosti i objasni suštinu tih fenomena od kojih zavise glavne funkcije organizma. Njen objekt je živi organizam i zato ona izučava i istražuje tu dinamičku, funkcionalnu komponentu, nasuprot morfološkim disciplinama koje proučavaju strukturu i oblik čovečijeg tela, kao što je anatomija. Sportska fiziologija proučava funkcije ljudskog organizma i njegovih sastavnih delova (tkiva i organa)

izučava istovremeno i odnos tog organizma sa okolinom koja ga okružuje, odnosno sa spoljašnom sredinom. Daje sveobuhvatan pogled na kliničke aspekte sa temeljnim ispitivanjem odnosa između vežbi i hroničnih bolesti (Ehrman i sar 2009). Sve veća tendencija je na utvrđivanju principa fizičkog vežbanja i sportskog treninga u prilagođavanju mišića, hormonalne i neuralne kontrole, kardiorespiratorne funkcije i metabolizma sa oba tipa energetske utilizacije tokom treninga (aerobnom i anaerobnom); prezentacija adaptacije u toplom i hladnom okruženju i na povećanoj nadmorskoj visini; opštih principa vežbanja i sportske psihologije, posebno primenjivane na decu i adolescente, starije osobe i žene; te najnovija istraživanja vežbanja kao recepta za zdravlje i kondiciju (Heyward, 2006), uključujući jedinstvenu ulogu fizičke aktivnosti na sanaciji i sprečavanju i kontroli kardiovaskularnih bolesti, gojaznosti i dijabetesa (Wilmore i sar., 2009). *Ekonomski aspekti* uslovljeni su komercijalnim zamahom. Ovaj aspekt bitne odnose u sportu sagledava kroz ekonomsku logiku i svet novca, koji danas ugrožava polje igre, koja je nekad bila suštinska komponenta sporta. *Kulturni aspekt* sporta je, takođe, nezaobilazan za sociologiju sporta. Sport je fenomen kulture, način života savremenog društva, deo svakodnevnog života ljudi. Ukoliko jedna pojava dodiruje i osmišljava kulturu i način života šireg kruga ljudi, mora privući pažnju ne samo sociologije sporta, već i drugih nauka (npr. sociologije kulture, sociologije slobodnog vremena). *Antropološki pristup* istražuje sport kao bio-psiho-socio-kulturnu pojavu, odnosno u kojoj je meri moderni sport spojiv sa arhaičnim mentalitetom i kolektivnom svešću. *Politički aspekt* znaci da se sport, između ostalog, posmatra kao sredstvo politike. On je, naime, sve više u službi određene ideologije i državnih interesa, a političke strukture nekada presudno utiču na karakter i uobličavanje sporta. Sociologiju sporta zanimaju oba pomenuta aspekta (ekonomski i politički), ali i druge

srodne discipline (ekonomika sporta, nacionalizam, kapitalizam i drugo), koje uključuje u svoj obim i sadržaj proučavanja (Dunning i sar., 1993). Politikološki pristup analizira sport kao odnos društvene moći i uticaj političkih struktura na njegovo funkcionisanje. *Moralni i humani aspekti* su utoliko značajniji ukoliko se više ugrožavaju, tamne i gube moralne vrednosti. Moral u sportu, pitanje humanizma, veoma je važno za dalji razvoj sporta i treba ga posmatrati kroz prizmu humanističkog morala. *Etički aspekt* treba shvatiti kao etičku analizu u sportskom kontekstu, konkurencije i fer pleja, uspeha i neuspeha u sportskoj konkurenciji, varki i namernog kršenja pravila, dopinga u sportu, pola i seksualne jednakosti u sportu, pitanja nasilja, eksploatacije, rase, prava invalidnih osoba u sportu i obrazovanju (Morgan, 2007). *Pravni aspekt* sporta postaje sve aktuelniji. Nerešena pitanja vrhunskih sportista, priroda profesionalnih odnosa u sportu, profesionalni ugovor i prelazak igrača iz kluba u klub, stvarni položaj vrhunskih sportista i profesionalaca – samo su neka od pitanja na koja je potrebno dati odgovor. *Pedagoški aspekt* sporta utemeljen je u tradiciji filološko-pedagoških spisa XIX veka. Sport se posmatra kao temelj obrazovanja i vaspitanja, dobija oreol magijskog i kulturnog instrumenta. Pedagogija fizičke kulture i pedagogija sporta razmatraju sport kao vaspitni činilac, težnju mladih ljudi da se samousavršavaju kroz sport, ali i kao stvaranje kolektivnog duha putem sporta i takmičenja. Pitanje sporta posmatra se u funkciji svestranog obrazovanja i širenja kulture, kao opšte garancije napretka. *Istorijski aspekt* se odnosi na poreklo i nastanak sporta, problem sporta u ranijim epohama. Ova orijentacija ima izvesne rezerve prema pokušajima da se teorija izgrađuje samo na univerzalnim tvrdnjama, da se pojave tretiraju izvan vremena i prostora. Sport je ograničen određenom istorijskom epohom, društvenim sistemom, tipom kulture, aktuelnim događajem itd. Nastanak, razvoj, promena su pojmovi i kategorije koji najčešće

predstavljaju polaznu osnovu u analizi sporta. *Estetski aspekt* sporta značajan je u onoj meri u kojoj sport predstavlja umetničko delo, izvor estetskih osećanja i doživljaja. Estetski sadržaj, forme estetičke aktivnosti, nisu predmet razmatranja sociologije sporta, već estetike sporta. Postoje ozbiljni pokušaji da se zasnuje i konstituiše ova disciplina. Danas je naročito aktuelna estetika spektakla, kao neka vrsta kostimizirane predstave. *Tehnički aspekt* odnosi se na sredstva koja se koriste u sportu, a koja predstavljaju produžetak ljudskih čula i moći. Sport je znao da iskoristi moderne tekovine tehnike u spektakularne svrhe. *Biološki aspekt* odnosi se na fiziološke procese koji se dešavaju u organizmu sportiste; te naročito dobija na značaju u vremenu zloupotrebe sporta. *Medicinski aspekt* sporta odnosi se na zdravstveno stanje sportista, sport kao normalnu ili patološku pojavu, na preventivu u sportu itd. Mogli bi se navesti i drugi aspekti sporta, ali njegova celina bi i dalje izmicala.

Dileme oko naziva nauke

Naučni predmet izučavanja, koji je prvi bitan element svake nauke, može da se pojavljuje kao *stvar* (npr. minerologija), kao *pojava* (npr. psihologija), kao *proces* (npr. metalurgija), kao *funkcija* (npr. građevinarstvo), ili kao *odnos* (npr. gramatika). Međutim, predmet jedne nauke ne mogu biti pojave, nego problem u rešavanju nekakvih aktivnosti u okviru te pojave (Rodić, 2000). U drugoj polovini XX veka su se u svetu i u nas u teoriji i praksi pojavili različiti termini kao što su fizička kultura, sportologija, sportske nauke, humana kinetika, antropokinetika, kineziologija, antropokineziologija, kinantropologija, gimnologija, homomotorologija, treningologija i slično. Za pojedine autore je predmet izučavanja u matičnoj oblasti, problem čovekovog posebno uslovljenog kretanja i efikasnost u tom kretanju, odnosno čovek u funkciji kretanja, za druge, područje njegovog delovanja (sportska praksa), a za treće proces fizičkog vežbanja, odnosno proces

poboljšanja uspešnosti ljudskog kretanja. Osnovni predmet fizičke kulture (Leskošku, 1980) jesu transformacione promene, pre svega pozitivne promene u organizmu. Tako je predmet istraživanja teorije, odnosno nauke o fizičkoj kulturi, zakonitosti i načela čovekovog psihičkog i fizičkog razvoja pod neposrednim uticajem fizičkih vežbi, fizičkih aktivnosti. Razmatrajući uticaj fizičke kulture na razvoj čoveka, teoretičari su stvorili dva suprotna pravca: (1) *biologistički redukcionizam* (vaspitanje tela, vežbe prvenstveno utiču na biološki razvoj ličnosti), i (2) *pedagoški idealizam* (vaspitanje preko tela, vežbe utiču na pedagoški i psihološki razvoj ličnosti). Ipak se raznovrsnim i sistematskim motoričkim dejstvom (fizičkim vežbama) podjednako utiče na integralni (celovit), bio-psiho-socijalni, razvoj ličnosti. Za drugu grupu autora (Petrović & Stefanović, 1981) predmet fizičke kulture jeste *uticaj ljudskog kretanja* i vežbanja na stvaranje celovite (integralne) ličnosti. Prema ovoj definiciji predmeta, mogao bi se uslovno izvesti i naziv za fizičku kulturu *antropokineziologija*. U nas je, u oblasti nauke, dugo godina razvoj teorije i prakse fizičke kulture bio pod uticajem bivšeg Sovjetskog Saveza, a naučna oblast se razvijala pod nazivom *nauka o fizičkoj kulturi*. Ovim terminom označavao se čitav spektar različitih delatnosti čiji je zajednički imenitelj fizička aktivnost, koja se kreće između zbilje i zabave, a ne pripada proizvodnom radu. Prema tome, u Srbiji je ime (naziv nauke) fizička kultura; fizička - prirodna datost kretanja; kultura - svrhovita ljudska aktivnost (Matić & Bokan, 1990), a taj akademski studij se izučavao na Fakultetu za fizičku kulturu. Međutim, postavlja se pitanje da li je promenom naziva fakulteta i studijskog programa, u Srbiji početkom XXI veka, u Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, promenjen i predmet proučavanja naučnih disciplina i naziv nauke. Fizička kultura i sport se vrlo često izjednačavaju i koriste kao sinonimi, iako u istraživanjima nailazimo na zapažanja o postojanju protivrečnosti fizičke kulture i sporta. Poslednjom

odlukom Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje Srbije iz 2006. godine, da se naša naučna oblast premesti iz polja društveno-humanističkih nauka u polje medicinskih nauka i promeni naziv naučne oblasti fizička kultura u osnovne naučne discipline fizičko vaspitanje i sport, usmerava i predmet proučavanja u tom pravcu u Srbiji. Za grupu autora iz Slovenije (Kristan, 1994) predmet istraživanja je neko celokupno *područje stvarnosti* ili neke delatnosti u svojoj celini. Iz toga logično sledi da svaka grana nauke dobija svoje ime po svom predmetu istraživanja, odnosno po celokupnom području koje izučava, kao npr, teatrologija, muziko-logija, politiko-logija. U ovom slučaju je ime (naziv struke) nauka o sportu ili *sportologija* (proučavanje sportske delatnosti). Do kraja XX veka ovaj akademski studij se izučavao na Fakultetu za telesnu kulturu, a od tada na Fakultetu za sport, sa stečenim zvanjem na prvom stepenu u oblasti sportskog vaspitanja, kineziologije, sportske rekreacije i sportskog treniranja. Iz predmeta proučavanja proizlaze pojedine naučne discipline, kao što su: sociologija sporta, fiziologija sporta, pedagogija sporta, psihologija sporta, filozofija sporta, istorija sporta, ali i antropološka i primenjena kineziologija, te kineziologija u polistrukturalnim kompleksnim i konvencionalnim sportovima i u monostrukturalnim sportovima. Stečeno naučno zvanje je doktor *kineziologije*. Uočava se razlika u nazivu struke i Fakulteta, akademskog i doktorskog studija i naučnog zvanja u Sloveniji. Za grupu autora iz Hrvatske, koji su 1966. godine osnovali Institut za kineziologiju (Momirović, 1966), predmet nauke jeste proučavanje različitih vidova uspešnosti motoričkog kretanja čoveka sa stanovišta dispozicija, zasnivanje najveće motoričke uspešnosti i proučavanje posledica svih procesa koji imaju jednu motoričku komponentu, što u generalnom obliku ne proučava ni jedna druga nauka. Danas se *kineziologija* definiše kao empirijsko interdisciplinarno opšte naučno polje u kojem dominira, pre svega, eksperimentalni pristup u sveobuhvatnim

istraživanjima principa i zakonitosti ljudskog pokreta ili fizičke aktivnosti i vežbanja (Mraković, 1977). Pri tome se čovek posmatra kao celovito, bio-psiho-socijalno biće. Kineziologija takođe istražuje zakonitosti upravljanja sistemskim, prema cilju usmerenim procesima fizičkog vežbanja i sportskog treniranja. Ti procesi obuhvataju sistemsko motoričko učenje, usvajanje i usavršavanje motoričkih znanja i veština u nastavi fizičkog vaspitanja u školskom sistemu, u sportu, sportskoj rekreaciji i kineziterapiji. Jedan od centralnih naučnih problema u kineziologiji jeste utvrđivanje i modelovanje uticaja programiranog procesa fizičkog vežbanja (i šire fizičkih aktivnosti) i sportskog treninga na mnogobrojne, očekivane i planirane promene čovekovog psihosomatskog i socijalnog stanja. Početkom XXI veka Fakultet za fizičku kulturu menja naziv u Kineziološki fakultet. Posle akademskog studija stiže se zvanje diplomiranog kineziologa, a posle doktorskih studija naučno zvanje doktor kineziologije. Prema tome, u Hrvatskoj je ime (naziv struke) **kineziologija** (kinezis – pokret, kretanje – u užem smislu, nauka o čoveku u kretanju, odnosno u njegovim fizičkim aktivnostima). Na Desetoj konferenciji u SAD 1988. godine prisustvovali su predstavnici iz 23 različitih vodećih istraživačkih univerziteta da bi razmotrili mogućnost promene naziva naučne oblasti, što je rezultiralo većoj podršci pojmu *Kineziologija*, nego pojmu *Fizičko vaspitanje*. Kineziologija je uvedena sa opštim ciljem proučavanja ljudskog kretanja (Massengale, 2009). Međutim, po samoj definiciji to je studij područja, sa nedovoljnim teorijskim i metodološkim temeljima. Uprkos tom rezultatu, američka javnost, kao i većina akademskih zajednica, i dalje prepoznaje pojam *Fizičko vaspitanje*, i dalje misle da znaju šta to znači, a prilično su zbunjeni i nejasan im je pojam *Kineziologija*. Međutim, drugi rezultat velike konferencije je činjenica da je sada, svaki veći izdavač u našem području, razvio udžbenike, koje ne uključuju pojam fizičko vaspitanje u svom naslovu. Međutim,

razlika između pojma kineziologij“ i pojma fizičko vaspitanje je ukorenjena u razlici između akademske discipline i struke. *Sportska nauka* je disciplina koja proučava primenu naučnih principa i tehnike, s ciljem poboljšanja sportske uspešnosti, odnosno naučna studija sporta. Nauka o sportu ili sportska nauka (Sports Science) je grana nauke koja proučava ljudski odgovor na fizičke aktivnosti. Obuhvata osnovne elemente sportske nauke, uključujući: kineziologiju, motorno učenje, biomehaniku (Zatsiorsky, 2002), fiziologiju vežbanja, sportsku medicinu, psihologiju i teoriju sportskog treninga. Primenjuje se na tri ključne oblasti zanimanja sportske nauke: fizičko vaspitanje, nastavu i treniranje; fizičko vežbanje, pouku i upravljanje telesnom kondicijom; i sportsku medicinu (Maffetone, 1999), rehabilitaciju i sportski trening (Gill i sar. 2008). Svrha sportske nauke je razvoj nauke u oblasti fizičkog vaspitanja i sporta i razumevanje fizičkog vaspitanja i sporta kao posebnih naučnih disciplina, što ukazuje na novi koncept u predmetu proučavanja u našoj naučnoj oblasti i u Srbiji. U SAD se pojavljuju slične tendencije ka stvaranju *nauka o ljudskom kretanju*, humanoj lokomociji (Human Movement Sciences) gde biofizičke temelje za ljudski pokret pruža uravnotežen uvod u anatomske, mehaničke, fiziološke, psihološke i neuralne osnove ljudskog kretanja, sa glavnim biofizičkim subdisciplinama ljudskog kretanja, kao što su funkcionalna anatomija, biomehanika (Zatsiorsky, 2002), fiziologija vežbanja, motorna kontrola i sport i psihologija fizičkog vežbanja (Abernethy i sar. 1998). U savremenoj teoriji i praksi sporta, smatra se, da trend razvoja savremenih sportskih rezultata predstavlja ishodište visoke takmičarske efektivnosti, koja u svetu svoju podlogu ima u sve razvijenijoj trenažnoj tehnologiji zasnovanoj na sportskoj nauci (Malacko, 2008). U vezi s tim je dobro poznato, da se svaka ljudska delatnost u kojoj se ostvaruje neki proizvod odvija po nekoj tehnologiji rada, odnosno nemoguće je u bilo kojoj ljudskoj delatnosti ostvariti neki visoko vredan proizvod,

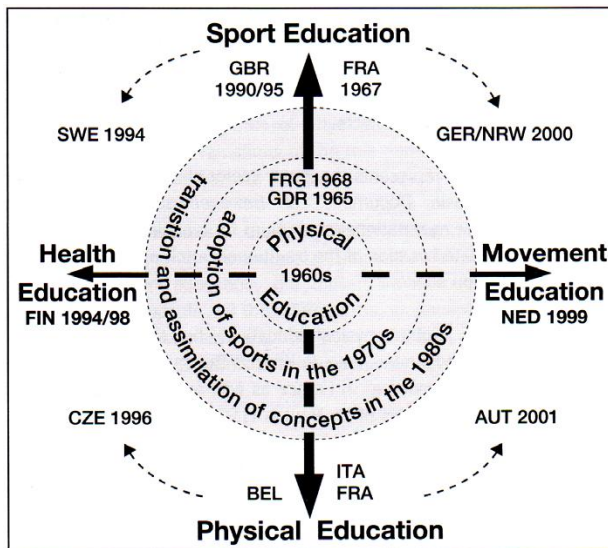
a da pri tome nije bila primenjena visoko razvijena tehnologija rada, pa tako i u tehnologiji rada u fizičkom vaspitanju i sportu. Zapadna tradicionalna nauka ne može adekvatno opisati sve sportske i druge vrste ljudskog ponašanja (Mayer-Kress, 2001). Studij sportske nauke tradicionalno uključuje različite naučne discipline, kao što su fiziologija, biomehanika (Zatsiorsky, 2002), psihologija, sociologija i motorna kontrola, ali uključuje i druge teme kao što su ishrana i dijeta, sportska tehnologija, antropometrija, kinantropometrija i situaciona analiza. Sve te discipline dolaze iz klasičnih akademskih disciplina zapadne naučne tradicije. Kompleksni adaptivni sistemski pristup pruža osnov za takve teorije, u kojima se tvrdi da je posebnu ulogu odigralo biološko kvantno računanje u ljudskom mozgu, nastalom kroz biološku evoluciju, koje može imati evolucionarnu prednost u oblasti odlučivanja i brzog motornog odgovora, kada je zastupljen veliki broj mogućih akcija. Američka akademija za kineziologiju i fizičko vaspitanje razvila je sistem za rangiranje doktorskih programa u *kineziologiji i fizičkom vaspitanju*, te identifikovala 61 instituciju sa 32 programa, koje su učestvovala u evaluaciji od 2000. do 2004. godine. Kineziologija je akademska disciplina koja proučava fizičke aktivnosti i njen uticaj na zdravlje, ljudsku efikasnost, društvo i kvalitet života. Kineziologija integriše podatke prikupljene tokom praktičnih fizičkih aktivnosti, kroz profesionalnu primenu, a preko multidimenzionalnog naučnog pristupa proučavanja fizičke aktivnosti – biološki, medicinski i zdravstveno (Welk, 2002) povezani aspekti, ali i psihološki i društveno-humanistički aspekti. Kineziologija je mlada akademska disciplina, nauka o ljudskom kretanju, humanoj lokomociji, usmerena na proučavanje fizičke aktivnosti i vrlo brzo širi svoje polje studiranja i prakse. Od svojih ranih godina fokusiranja, kao profesije, na isključivo pripremu nastavnika fizičkog vaspitanja i sportskih trenera, za stručni rad, ona je proširila svoj domet impresivnih istraživačkih poduhvata i raznolikost

karijera. Glavne biofizičke subdiscipline kineziologije su: anatomija, biomehanika, fiziologija vežbanja, motorna kontrola, sport i psihologija vežbanja, kao sveobuhvatna integrisana studija ljudskog kretanja (Abernethy i sar. 2005). Širom SAD formiraju se na brojnim univerzitetima Departmani za kineziologiju sa ciljem stvaranja i širenja novih znanja vezanih za *fizičku aktivnost, fizičko vaspitanje i sport*, odnosno u celini za kineziologiju. Slične poglede na kineziologiju, koje imaju države Severne Amerike, imaju i većina država Zapadne Evrope i Okeanije.

Dileme oko naziva stručnog zvanja

Struka predstavlja sistematizovan skup već proverenih, usvojenih znanja, veština i racionalnih ljudskih aktivnosti. To je skup postupaka koji obuhvata prikupljanje i sistematizovanje podataka, utvrđivanje činjenica, njihovo tumačenje i proveru u praksi. Praksa je uključena u brojne i različite struke, kao što je nastava, istraživanje i pružanje usluga vezanih za fizičku aktivnost, fizičko vaspitanje, sportski trening, menadžment, vežbanje i zdravlje, fitness, rehabilitaciju i sportsku medicinu. Njeno mesto i ulogu uključuje škole, fakultete i univerzitete, javne i privatne agencije, kliničko okruženje, državnu upravu, biznis, vojsku, policiju i slično. Prema tome, praksa je putem struke potpuno uključena u obrazovne, sportske, zdravstvene i radne sisteme, ali i sisteme vezane za posebnu namenu. Obrazovni sistem u Evropskoj uniji, kao koncept fizičkog vaspitanja i sporta (kineziologije) jednako je tako raznolik koliko i same terminološke definicije (Naul, 2004); u nekim zemljama je engleski termin *Physical Education* doslovno preveden u Fizičko vaspitanje (npr. Italija, Španija, Portugal), u Francuskoj je pojam Fizičko vaspitanje i sport (*L'education physique et sportive*), u Švedskoj to je Sport i zdravlje (*Idrott i hälsa*), u Nemačkoj je Sportska nastava (*Sportunterricht*), a u Velikoj Britaniji i Švajcarskoj pojam Sport. U zemljama bivše Jugoslavije naziv za struku je različit, od

zajedničkog koncepta fizičkog vaspitanja drugom polovinom XX veka, došlo se preko inoviranih nastavnih planova i programa do različitih terminoloških odrednica; u Sloveniji je pojam Sportsko vaspitanje (Športna vzgoja), u Hrvatskoj i federaciji Bosne i Hercegovine pojam Tjelesna i zdravstvena kultura (Fizičko i zdravstveno vaspitanje), dok je u Srbiji i Crnoj Gori ostao pojam Fizičko vaspitanje kao školski predmet, kao i u Ruskoj federaciji (Rodić, 2002). U nekim zemljama koje su bile u tranziciji ostao je pojam Fizičko vaspitanje (Poljska) ili je dodat uz naziv Fizičko vaspitanje i sport (Mađarska). Uprkos varijacijama i razlikama u konceptima fizičkog vaspitanja i sporta u zapadnoj Evropi 60-ih godina XX veka, postojale je bliska sličnosti u zemljama Srednje i Istočne Evrope u vezi sa ulogom fizičkog vaspitanja u opštem obrazovanju, obimu sadržina i metoda nastave, zbog čega je moguće identifikovati tradicionalnu evropsku strukturu jezgra Fizičkog vaspitanja (slika 1). Sportifikacija procesa fizičkog vaspitanja započela je tokom ere „hladnog rata“. Promene u Nemačkoj sa novim sportski modelom za fizičko vaspitanje uticale su na dalji razvoj događaja u drugim evropskim zemljama.

Slika 1 Evropska struktura fizičkog vaspitanja

Barem tri nova korena koncepta fizičkog vaspitanja i sporta nastala su početkom 70-ih godina XX veka u Evropi, iz nekadašnjeg tradicionalnog koncepta *Fizičkog vaspitanja* prethodnih godina, i to u koncept *Sportsko vaspitanje*, razvijen Nemačkoj, koncept *Obrazovanja pokreta*, razvijen u Holandiji i Velikoj Britaniji, te koncept *Zdravstvenog vaspitanja* razvijen u skandinavskim zemljama. Međutim, tradicionalni koncept *Fizičkog vaspitanja* nastavlja se u nekim zemljama (posebno južne Evrope), s obzirom na obrazovne svrhe i terminologiju, ali sa asimilacijom novih elemenata u pogledu ciljeva i sadržaja, koje proizlaze iz procesa sportifikacije (Hardman, 1998). Četiri glavna vektora za evropsko fizičko vaspitanje i sport mogu se objasniti kao vektor kulturne baštine fizičkog vaspitanja, vektor sportskog vaspitanja, vektor obrazovanja kretanja i vektor zdravstvenog vaspitanja. U Nemačkoj, na primer, bivši koncept sportskog vaspitanja postao izbalansiraniiji nekim pristupima obrazovanja kretanja u nastavi fizičkog vaspitanja (Naul, 2002), koji je pomagao u razvoju novog kurikuluma fizičkog vaspitanja 2000 godine. To predstavlja manji vektor bivših koncepata sportskog vaspitanja i obrazovanja kretanja. U Engleskoj i Velsu, međutim, bivši koncept fizičkog vaspitanja pomerio se više na koncept sportskog vaspitanja, nakon uvođenja i revidiranja novog nacionalnog kurikuluma 1990. godine (Armstrong, 1996; Penny i Evans, 1999). Švedska reforma nastavnog plana i programa fizičkog vaspitanja 1990. godine je bivši sportski (idrott) koncept usmerio više ka zdravlju (hälsa) i dobijen je novi naziv struke *Sport i zdravlje*, što predstavlja još jedan vektor razvoja koji se nalazi između glavnih vektora sportskog vaspitanja i zdravstvenog vaspitanja (Annerstedt, 2001; Fouque, 2000). Jedan od najjačih razvoja u pravcu zdravstvenog vaspitanja u Evropi je vidljiv u Finskoj 1990. godine. Zdravstveni vektor postao je više fokusiran u odnosu na prethodne nastavne planove i programe fizičkog vaspitanja u Finskoj (Heikinaro-Johanson, 1998).

Trenutno, kurikulum fizičkog vaspitanja u Finski podeljen je na fizičko i zdravstveno vaspitanje, u dva zasebna školska predmeta. Sadašnja primarna briga američkih teoretičara školskog nastavnog plana i programa fizičkog vaspitanja i sporta, u obrazovnom sistemu SAD, je razjašnjenje odnosa osnovnih vrednosnih orijentacija kurikuluma prilikom donošenja odluka, izbora i ciljeva kurikuluma, identifikacije i organizovanja sadržina nastavnog programa, te postupka promene kurikuluma. Teoretičari kurikuluma identifikovali su četiri vrednosna opredjeljenja za studij: socijalnu rekonstrukciju, samoaktualizaciju, proces učenja, te ekološku valjanost. Zdravlje i telesna kondicija vezane su uz razvoj motornih veština i već dugo su primarni ciljevi fizičkog vaspitanja. Poslednjih godina, međutim, stručnjaci su počeli dodavati kurikulumu više ciljeve prioriteta za ličnu integraciju i izazov, socijalni razvoj i multikulturno razumevanje. Savremeni koncept strategije fizičkog vaspitanja u SAD je integrisanje sadržina jezika, matematike, nauke, društvenih studija i umetnosti, kroz aktivno učenje sa sadržajem fizičkog vaspitanja (Cone i sar., 2009). Razlike postoje, međutim, kako učenje aktivnosti treba da bude izabrano za pojedine programe. Sadašnji je trend, u potrazi za boljim razumevanjem sadržina prema učenju, je operativni nastavni plan i program sa posebnim naglaskom na istorijski i društveni kontekst. Važan fokus savremenih potreba je prevođenje kratkoročnih rezultata u promene načina života. Nastavni plan i program fizičkog vaspitanja i sporta treba posmatrati kao mnoštvo mogućnosti (Jewett, 2004).

Fizička aktivnost rodni pojam naše nauke

Studiranje *fizičkih aktivnosti* objašnjava evoluirajuće discipline kineziologije, pokazujući kako se sa svojim brojnim oblastima predmeta integrišu u jedinstven korpus znanja (Hoffman, 2009). Tendencija je proširivanje rasprave o fizičkim aktivnostima i van

fizičkog vežbanja, sporta, zdravlja ili povezanih aktivnosti, kako bi se proširile koncepcije fizičkih aktivnosti i potencijalnog doprinosa kineziologije, što pruža široku raspravu o tome kako iskustva fizičkih aktivnosti u sportu, fizičkom vaspitanju, vežbanju i zdravlju, rekreaciji, radu, rehabilitaciji (Welk, 2002) i svakodnevnom životu, te prilagođeno fizičko vaspitanje i sport osobama sa invaliditetom i ometenim u razvoju (Winnick, 2005), doprinosi razumevanju kineziologije. Rodni pojam (genus proximum) kineziologije je *fizička aktivnost*, a njene posebne razlike (differentia specifica) određene su ciljem – vrednostima odnosno dobrima – koji se želi da ostvari na ljudski organizam (razvojnim aspektima i motoričkom edukacijom u fizičkom vaspitanju – obrazovnom sistemu; maksimalnim postignućima u sportu – sportskom sistemu; optimalnim aspektima u rekreaciji; adekvatnim uticajem u kineziterapiji, rehabilitaciji – zdravstvenom sistemu; fizičkim sposobnostima na poslu i u svakodnevnom životu – radnom sistemu i slično). Bez obzira na aspekt koji dominira prilikom objašnjavanja nekog fenomena, moguće je izdvojiti ljudsko kretanje, kao centralni problem sporta i fizičkog vaspitanja (kineziologije). Postoji opšti sporazum da kod ljudskog kretanja fizičke aktivnosti čine predmet kurikuluma sporta i fizičkog vaspitanja (kineziologije). Fizička aktivnost se uobičajeno definiše kao kretanje tela koje obavljaju skeletni mišići, a koje dovodi do potrošnje energije. Fizička aktivnost uključuje svakodnevne životne aktivnosti, rad, sport, ples, igru, kao i vežbe za poboljšanje zdravlja i fizičke kondicije, rehabilitacije od povrede, invalidnosti i bolesti, kondicioniranje i sportski trening i druge aktivnosti. Svoj doktorski program američka Akademija za kineziologiju i fizičko vaspitanje fokusira na proučavanje fizičke aktivnosti. Brojni su naslovi dokorskog programa, kao na primer, kineziologija, nauka o vežbanju, nauka o kretanju, sportske nauke, fizičko vaspitanje, ali su svi uključeni u funkciju studija fizičke aktivnosti, široko definisane tako

da uključuje fizičko vežbanje, sport, kretanje u svakodnevnom životu i radnu fizičku aktivnost.

Umesto zaključka

Pred nama je XXI vek kao doba perspektive, humanizma, multikulturalnosti, multietičnosti i visokog napretka nauke, tehnike i tehnologije. Ovaj vek označiće globalizaciju svetske ekonomije, svet bez granica i potvrđivanje stvaralaštva pojedinaca. Položaj čoveka biće podignut na nivo ljudskog dostojanstva, više će biti uvažavana njegova samostalnost, sloboda, kritičnost i stvaralaštvo. Neće to biti čovek XX veka, koji je u mnogim zemljama bio proganjan (rasno, etnički), ratom uništavan i iseljavan, koji je živio na ivici egzistencije (a ponegde i u krajnjoj ekonomskoj bedi), čije su porodice bile raseljavane, ponižavane, obespravljene i obeščašćene. Vek koji je pred nama označiće nov položaj čoveka u društvu, privredi i kulturi. Stvoriće se nove političke, društvene i ekonomske pretpostavke za dostojan život čoveka koji će podjednako participirati i anticipirati u svim oblastima društvenog života i rada. Biće to čovek s punim imenom i prezimenom i znakom da je slobodan, samostalan, moćan i da život provodi u stvaralaštvu za sopstveno dobro, za dobro svoje porodice i društvo u celini. Zdravo društvo nije samo odraz sirovina kojim raspolaže, nego je, pre svega, potencija strukturirana od njenih članova. Najmlađi članovi svakog društva, to najveće i najmoćnije bogatstvo, jesu deca i mladi. Njima treba pružiti povoljne materijalne, društveno-ekonomske i socijalne uslove za nesmetan razvoj, zabavu, igru i radosno provođenje detinjstva i mladalaštva. Upravo, sport i fizičko vaspitanje teži ka vaspitno-obrazovnom oblikovanju mlade ličnosti, većoj humanizaciji, koja je usmerena ka učeniku kao subjektu, vrednosnom oblikovanju dece i mladih, prvenstveno njihove intelektualne, duhovne i fizičke komponente (odnosno kognitivnog, afektivnog i motoričkog vida). Zbog toga je neophodno potpuno razumevanje i sistematsko

izučavanje svrhe i cilja sporta i fizičkog vaspitanja, njegovog značaja i uloge u sistemu nauka, u filogenetskom i ontogenetskom razvoju čoveka i u savremenom društvu, opštih normi i principa delovanja, kao i sredstava, metoda i oblika, savremenog koncepta rada, kojima se dostižu postavljeni ciljevi, veoma je značajno za dobijanje teorijskih osnova za rad u oblasti fizičkog vaspitanja i sporta. Da bi se te osnove usvojile, neophodno je da interdisciplinarnе teorije odgovore, pre svega, na neke temeljne grupe pitanja, kao što su: odnos empirije i teorije, prakse i nauke, predmeta teorija, mogućnosti naučnog zasnivanja teorija, problema metodologije naučnog rada.

LITERATURA

- Abernethy P, Hanrahan S, Kippers V, Mackinnon L, Pandy M. Biophysical foundations of human movement. Champaign: Human Kinetics, 2005.
- Ackland TR, Elliott BC, Bloomfield J. Applied anatomy and biomechanics in sport (2nd ed.). Champaign: Human Kinetics, 2009.
- Annerstedt C. Physical education in scandinavia with a focus on sweden: a comparative perspective. Philadelphia: Taylor & Francis, Ltd., 2008.
- Armstrong N. New directions in physical education, change an innovation. London: Cassell, 1996.
- Bailey R. Physical education and sport in schools: a review of benefits and outcomes, J School Health. 2006; 76: 397-401.
- Barjaktarević J. Psihologija sporta. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2004.
- Beashel P, Taylor J. Advanced studies in physical education and sport. London: Nelson Thornes, 1999.
- Bennett, BL Comparative physical education and sport. Second Edition. Philadelphia: Lea & Febiger, 1983
- Bjelica S. Sociologija sporta. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture, 2000.
- Cone TP, Werner P H, Cone S L. Interdisciplinary elementary physical education. Champaign: Human Kinetics, 2009.

- Dunning EG, Maguire JA, Pearton RE. The sports process. Champaign, IL: Human Kinetics, 1993.
- Ehrman JK, Gordon PM, Visich PS, Keteyian SJ. Clinical exercise physiology (2nd ed.). Champaign, IL: Human Kinetics, 2009.
- Fouque A. Health education as a part of the P.E. curricula in Sweden and Germany (State of North Rhine-Westphalia) within the last ten years. In: Tolleneer A, Renson R (Eds.). Old borders, new borders, no borders Aachen: Meyer & Meyer, 2000, pp: 351-362.
- Gouju JL, Vermersch P, Bouthier D. A psycho-phenomenological approach to sport psychology: the presence of the opponents in hurdle races. *J Appl Sport Psych*. 2007; 19: 173-186.
- Haag H. Sportphilosophie. Ein Handbuch. Schorndorf: Hofmann, 1996.
- Hardman K. Physical and sporting activity in international and cross-cultural context: diversity or congruence? In: Hardman K, Standeven J (Eds.). Cultural diversity and congruence in physical education and sport. Aachen: Meyer & Meyer, 1998, pp: 16-37.
- Hardman K. Current situation and prospects for physical education in the European union (study Brussels, European Parliament). Worcester: University of Worcester, 2007.
- Heikinaro-Johanson P. Curriculum reform and secondary school physical education in Finland. In: Feingold R (Ed.) AEISEP-Adelphi World Congress Education for Life. New York: Adelphi University, 1998, pp: 188-196.
- Hinkle JS. Integrating sport psychology and sport counseling: development programming, education, and research. *J Sport Behav*. 1994; 77: 52-59.
- Hoffman SJ. Introduction to kinesiology: studying physical activity (3rd ed.). Champaign: Human Kinetics, 2009.
- Honeybourne J, Hill M, Moors H. Advanced PE & sport; A level (3rd ed.). London: Nelson Thornes, 2004.
- Horn TS. Advances in sport psychology. Champaign: Human Kinetics, 2008.
- Jarvis M. Sport psychology. London: Taylor & Francis, 2005.
- Jewett A E Curriculum theory in physical education. Amsterdam: Springer, 2004.
- Koković D. Sociologija sporta. Beograd: Sportska akademija, 2000.
- Kristan S. Prispevek k terminologiji didaktike športne vzgoje. *Šport* 1994; 42: 25-29.
- Krsmanović B. Teorija i metodika fizičkog vaspitanja. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture, 2004.
- Leskošek J. Teorija fizičke kulture. Beograd: Partizan, 1980.
- Malacko J. Modeling of strategic management in sport. *Sport Science* 2008;1: 12-17.
- Massengale J D. Name changes and descriptors: considering the good, the bad, and the ugly. *Nat Assoc Kinesiol Phys Edu High Edu*. 2009; 20: 1, 3-5.
- Matić M, Bokan B. Fizičko vaspitanje. Novi Sad: OKO, 1990.
- Maffetone P. Complementary sports medicine. Champaign: Human Kinetics, 1999.
- Mayer-Kress G J. Complex systems as fundamental theory of sports coaching? Philadelphia: Pennsylvania State University, 2001.
- Momirović K. Primjena latentnih antropometrijskih varijabli pri selekciji vrhunskih sportaša. Zagreb: Institut za kineziologiju, 1966.
- Morgan WJ. Ethics in Sport. Champaign: Human Kinetics, 2007.
- Mraković M. Uvod u sistematsku kineziologiju. Zagreb: Kineziološki fakultet, 1997.
- Naul R, Hardman K. Sport and physical education in re-unified Germany, 1990-2000. In: Naul R, Hardman K. (eds.). Sport and physical education in Germany. London: Routledge, 2002, pp: 77-86.
- Naul R. Concepts of physical education in europe. Duisburg: University of Duisburg, 2004.
- Penny D, Evans J. Politics, policy and practice in physical education. London: Spon, 1999.
- Petrović D, Stefanović V. Problemi teorije i metodologije fizičke kulture. Beograd: Partizan, 1981.
- Radoš J. Filozofija sporta. Sombor: Učiteljski fakultet, 2005.
- Rodić N. Teorija i metodika fizičkog vaspitanja. Sombor: Učiteljski fakultet, 2000.

Rodić N. Development of primary physical education curricula. 6th International Symposium Interdisciplinary Regional Research (Hungary, Romania, Yugoslavia) ISIRR, Novi Sad: University (Proceedings, 1 CD-ROM), Section 5: Curriculum Development (European Credit Transfer System), No. 0504, 2002.

Russell WD. Comparison of individuals' zone of optimal functioning across two different task: A laboratory examination of ZOF theory. Unpublished doctoral dissertation. Columbia: University of Missouri, 1996.

Sands RR. Sport ethnography. Champaign: Human Kinetics, 2002.

Smith D, Bar-Eli M. Essential readings in sport and exercise psychology. Champaign: Human Kinetics, 2007.

Talbot M. Physical education: contested positions, competing discourses – the need for renaissance? Leeds: Metropolitan University, 1998.

Welk JG. Physical activity assessments for health-related research. Champaign: Human Kinetics, 2002.

Winnick JP. Adapted physical education and sport. Champaign: Human Kinetics, 2005.

Woods RB. Social issues in sport. Champaign: Human Kinetics, 2007.

Zatsiorsky VM. Kinetics of human motion. Champaign: Human Kinetics, 2002.

Žugić Z. Uvod u sociologiju sporta: sport kao znanstveni i društveni fenomen. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu, 1996.

Kontakt

N Rodić, Fakultet za sport i turizam, Radnicka 30/II, Novi Sad
E-mail: nedeljko.rodic@tims.edu.rs